

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A tanítás és a nevelés viszonya s a magyar középiskola.

Az élet minden területén szembetűnő haladás kemény kézzel kopogtat a magyar középiskolák kapuján. Bebocsátást kíván oda, ahová csupán megállapodott és valódiaknak ismert értékek kerülhetnek. Az iskolák tartózkodók minden újítással szemben és ez a tulajdonságuk lényegükből következik. Mégsem zárkózhatnak el a társadalmi és tudományos élet vívmányai elől, hanem időnként vizsgálat tárgyává kell tenniük mindazt, ami a műveltség új és felhasználást kívánó s érdemlő eleme gyanánt jelentkezik.

Középiskoláink tanításának anyaga az értelem és az érzelem kielégítését célozza elsősorban és ezeken át kíván hatni az akaratra. Mai műveltségünk értelmünk és érzelmeink bizonyos megegyezésén alapszik s lényegét inkább azok az elemek teszik, amelyek az elvontabb tanulmányok alapján lettek egyéniségünk részeivé. Az új idők fejlődése nem kedvez az elvontságnak és a benne gyökerező erőknek. Lépten-nyomon hallatszának hangok, hogy az élet a reális javak foglalatára, ezek alakították és alakítják úgy, hogy a változásnak mindenki előtt szembe kell tennie. Ha pedig megváltozott az élet, ennek természetes következményének kell lennie, hogy alkalmazkodjék hozzá az iskola. Minden erő közül leghatalmasabban a jelenvaló érvényesül. Ennek nyomása alatt hallatszik mind hatalmasabban a természettudományok felkarolásának szükségessége. E kívánság olyan eleven, hogy csaknem axiomaszerűen jelentkezik, mikor azt hirdeti, hogy a természettudományi készültség a nemzetek boldogulásának és az államok fennmaradásának legbiztosabb alapja.

Ennek az állásfoglalásnak nálunk is mind több és több híve támad. Általánossá kezd válni az a felfogás, hogy az iskola nem önmagáért való intézmény, hanem az életre való készültségnek a helye. Ilyen meggyőződés mondathatta azt a nyilatkozatot egyik vezető pedagógusunkkal, hogy „egynémely művelődési anyag (például a földrajz és természettudományi tárgyak és a matematika) körében a

mai tanterv már nem elégítheti ki a haladó kor jogos kívánalmait.¹ Ez a szűkszavúság alapvető kérdésekbe vág anélkül, hogy a tisztázás lehetőségét vagy ennek irányát megjelölné. Változtatni akar, de nem jelzi, hogy milyen mértékben és hogyan. Legfeltűnőbb benne, hogy ismét csak az értelemre utal, a tanítás anyagát kívánja bővíteni, de az iskola munkájának e változtatással kapcsolatos számos mozzanatát nem méltatja figyelemre. (Ennek talán a programmszerű szűkszavúság az oka.)

Az új idők követelte reális tananyag felkarolása ellen tiltakozni nem szabad. A «*primum vivere, dein philosophari*» és a «többet ésszel, mint erővel» elvét azonban össze kell egyeztetni. Főleg egy dolgot kell mindjárt hangsúlyozni és ennek az a lényege, hogy a középiskolát nem szabad utilitárius célok szolgálatába állítani. Ma pedig azon az úton vagyunk, hogy ilyesmi történjék. Még mindig kérdés-tárgya, vajjon a reális tudományok rendelkeznek-e azokkal a *képző, művelő és nevelő* elemekkel, amelyeknek közvetítése mindig első feladata lesz a középiskoláknak? Az első két tényező vitatható, az utolsó nem. Az a vélemény kezd kialakulni, hogy a természettudományok kezdik levetni csupán hasznót célzó jellegüket és az általános műveltségnek nemcsak hathatós és szükséges elemei, hanem az értelem fejlesztésének szolgálatára is alkalmasak. Ezt meg kell engednünk, de milyen hatásuk van az akaratra és az érzelmekre? Tudatos közvetítés mellett az akarat erősítése és irányítása is lehetséges általuk, de az érzelmekre való hatásuk csupán közvetett, így több tekintetben erőszakolt és emiatt gyöngye eredménnyel kecsegtető lehet. Tehát míg az *oktatás* célját lehet velük eszközölni, az ezzel egyenlő jelentőségű *nevelés* szolgálatába már nem állíthatók.

Mikor ismét a tanítás anyagának felülvizsgálatáról esik szó, nem lesz érdektelen a tanítás-nevelés általános érdekeire irányítani a figyelmet, továbbá arra, hogy a magyarság különleges faji és nyelvi sajátosságai miatt nekünk ezekre is különös tekintettel kell lennünk.

A háborút megelőző időben a pedagógusokat főleg a nevelés kérdése foglalkoztatta. Ennek általános része ép oly élénk és sokoldalú megbeszélés tárgya volt, mint egyes részlete, milyenek például az állampolgári nevelés vagy a szépérzék fejlesztése. A rettenetes erővel dúló harcok irányították rá az elméket, hogy nemcsak a nevelésnek kell majd intenzívebben történnie, hanem áldozatot kell hozni az ideál hátrányára is. A háborúban az ember kevesebbet

¹ *Fináczy Ernő*: Tanügyi reformok. Magyar Pedagógia 1917. 9. sz., 444. l. Némely tantárgy, mint pl. a földrajz, nemcsak *már*, hanem *eddig* sem elégítette ki az általános műveltség követelményeit.

szenved, ha fejlettebb az értelme, edzettebb az akarata, de kevésbbé művelt az érzelmi világa. Ez a megfontolás vezet sokakat, amikor a reális tudományok felkarolását sürgetik, az értelmet óhajtják fejleszteni, de megfélekedeznek róla, hogy az életre-halálra való küzdés nem természetes állapot. Elkövetkeztik majd újra az az idő, amikor az ember boldogságának főtényezője kedélye lesz. A tanítás anyagának az új idők követelte kiválasztásánál ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni. Némi bővítés nem fog ártani, de az egész ember szükségleteire kell gondolni az új művelődési anyagnak az iskolába való behozatalánál.

Ezt a középiskolák célja és feladata egyaránt igazolja.

A tanítás célja: a tudattartalom közlése, terjesztése, fönntartása kétségtelenül sikeresen történt középiskoláinkban. Az értelem fejlesztése mindinkább igazodott amaz ismeretekhez, amelyeket főleg a pszichológia tett nyilvánvalókká. A tanítás anyaga már régebben átment nemcsak a szükségesnek mutakozó kiválasztáson és változásokon, hanem methodikailag és didaktailag is mintaszerű feldolgozásban részesült. Az így feldolgozásra kerülő anyag azonban mindinkább kezdett veszíteni vonzó és ezzel kapcsolatban értelmet fejlesztő értékéből. A humanisztikus tanítás egyik jelentős tényezője fakultatívvá lett, a másik is erős támadásoknak céltáblája. Jelszavak támadnak és ezek a kipróbált és a háborús vizsgálatot ugyancsak kiállott tanterv megváltoztatását sürgetik. Mintha a komoly gondolkozókat is magával ragadta volna a korműveltség, sőt szakműveltség első pillanatra teteszetős eszméje.

Minden tantárgy tanító értékét az határozza meg, hogy milyen széles területen és egyéniségének mennyi elemére hatva gyarapítja a tanuló ismereteit. A természettudományok minden jelentőségük mellett is szűkebb tésre szorúlnak, mint akár a régi, akár a modern nyelvek, a másik kérdésre vonatkozólag pedig már történt utalás. Ha még ismételten hangsúlyozzuk, hogy a középiskolai tanítás céljának nem szabad lenni gyakorlatinak, nyilvánvalóvá lesz, hogy a tanítás célja a reális tantárgyak bővebb felvételét sem teszi indokolttá.

Másképpen vagyunk a tanítás feladatával. Az általános műveltség némi kiegészítésre szorú, az iskola e téren elmaradt az élet fejlődésétől, de csupán a természettudományok területén van ez így. A tanítás feladatának olyan megjelölése, hogy előkészítsen az egyetemi tanulmányokra, eddig sem volt helyes, ezután sem szabad szerepelnie. A középiskola feladatául csupán azt vallhatja, hogy alapvető ismereteket nyújtson és érdeklődést keltve bizonyos műveltségi irányok iránt, azoknak művelését elősegítse. Nem a humanisztikus vagy realiztikus tanítás teszi az életbe kikerülő embert e névre méltóvá,

hanem ama készségeknek birtoka, amelyek őt bármely téren boldogulásra segítik. Etekintetben a tanítás csak másodsorban jöhet számba. Feladata a nevelés kérdésével együttesen teljesedik: így bocsát az életbe alapismeretekkel rendelkező, értelmét használni tudó, munkálkodni óhajtó ifjú embert.

Míg tehát a középiskola célja tiltakozik a reális irányban való bővítés ellen, annak feladata némely bővítést megokoltnak tart. Ám a matematika bővebb felkarolását csupán a hasznosság nézőpontjából lehet szükségesnek ítélni, ámbár bizonyos szűk határok között való felkarolása semmi esetre sem veszélyezteti a középiskola célját és feladatát. A gazdagabb felvétel elbírálásánál nem annyira szakembereket, mint pszichológusokat és gyakorlatilag foglalkozó pedagógusokat kell megkérdezni. Ezeknek nem különleges, hanem általános pedagógiai nézőpontból megokolt ítélete lehet döntő minden olyan beavatkozás ellen, mely a középiskolák lényegét erősebben volna alkalmas megbolygatni.

A sikeres tanítás eredményei feltűnően mutatkoznak napjainkban. Értelmi téren bámulatraméltó haladást tett az emberiség, a technika csodáit hozta létre, az élet kényelmét hihetetlenül fokozta, de ezzel együtt mindazt, ami a pusztulást szolgálhatja. Erre vonatkoztatva igaza van Aranynak, mikor a magyar ifjaknak a külföldi egyetemeken való tanulásáról ezeket mondja:

A tudás fájáról szép gyümölcsöt hoztak,

Jót is elég bőven, s ráadásul rosszat.

Mert, ha gyalu nélkül bunkósbot az elme:

Gyakran kétélű tör lesz az kiművelve. Toldi estéje. V. 6.

A cél és feladat világos tudata ellenére semmiképen sem megnyugtató manapság a tanítás és nevelés viszonya. Az iskolában folyó közvetlen foglalkozás nem tudja eléggé vizsgálni a közvetettet: az értelem mellett az akaratot s főleg az érzelmeket. Sok és nagy akadályja van ennek az iskolában is, még több azonban az életben. Ennek kegyetlen kényszere, gyakran csak elfödést kívánó oldala úgy elpusztítja a nevelés minden eredményét, mintha az nem lett volna párhuzamos a tanítással.

Az iskola nem célozhatja csupán az értelem fejlesztését, hanem arra is kell törekednie, hogy a belőle kikerülőkké jellemesek és tevékenyek legyenek. Nem szabad elérhetetlen mértéket felállítani, de így is meg lehet állapítani, hogy ezt a célt már kevésbé éri el az iskola. Az egyéni, politikai és nemzeti erkölcs lépten-nyomon cseréli értékeit és aki a valódiaknak szolgálatába szegődik s azokhoz következetesen ragaszkodik, (idealista) legtöbbször az életnek bár nem szükséges, de az emberi természettel együtt járó járulékaikról mond

Te. A pedagógiai irodalom tele van emiatt panasszal.¹ Vád illeti az iskolákat, de még inkább a társadalmat, amely nem segíti a nevelés munkáját, hanem ellenkezőleg, gátolja, sőt lehetetlenné teszi. Ha valahol, úgy a neveléssel kapcsolatban áll az a megállapítás, hogy ha az iskola befolyással van az életre, még nagyobb hatása van az életnek az iskolára.

Ilyen körülmények között a jellem fejlesztése és erősítése, nemkülönben a komoly munkára való szoktatás kétszeres feladatot ró az iskolára. Újabban nemcsak azt hangsúlyozzák, hogy tekintettel kell lennie a középiskolának a gyakorlati élet követelményeire, hanem azt is, hogy nagyobb gondot fordítson az erkölcsi nevelésre vagy más szavakkal az akarat és érzelmek fejlesztésére. Való igaz, hogy az életben csupán az önálló elhatározásra alkalmas és mozgékony munkás ember győzhet, de ehhez egy feltételt kell kapcsolnunk: érvényesülésének az erkölcs keretén belül kell történnie. E követelés felállítása nyilvánvalóan fölötte nagy feladatot ró az iskolában folyó munkára és az értékek teljes elismerését kívánja meg a tanároktól.

A nevelés lényege hozza ezt magával. Ez nem lehet más, mint a társadalmi közösségben olyan elhelyezkedésre való segítség, hogy ott más érdekeinek sértése nélkül a legtökéletesebben érvényesítse kiki értékes egyéni tulajdonságait. Ezek a tulajdonságok feltételezik az értelem bizonyos fejlettségét, de szükségessé teszik az akarat közreműködését és az érzelmek megnyilvánulását is. Az életnek aktív tényezőkre van szüksége, de ezek emellett ismerjék el az értékeket, tudjanak gyönyörködni a szép minden fajában, sőt maguk is alkossanak újakat. Ilyen nézőpontból a középiskolai nevelésnek sok mindenre tekintettel kell lennie. Célját, az egész emberré való nevelést csak így érheti el. Mit ér a műveltség, ha nem hatja át az erkölcs tisztelete (ez egyébként utilitarius nézőpontból is szükséges) és mit ér a szakképzettség, ha birtokosa nem tud gyönyörködni a szépnek annyi s oly felemelő megnyilvánulásában, ha komoly munkásság nélkül az életunalom bántja! Az iskolai nevelésnek mindezt szembe elótt kell tartania; a tantárgyak megválasztásától és a tanítás anyagának ki- szemelésétől a közlésig és meggyökereztetésig az ezekre való gondolásnak át kell hatnia minden tudatosan tanítót és nevelőt.

Ha valahol, úgy a nevelés területén szükséges, hogy a mult tanulságait összhangba hozzuk a jelen követelményeivel és a jövőben

¹ *Alexander Bernát*: A nagy iskolai kérdés. Magyar Figyelő. 1914. 17. sz. — U. az: A háború mint nemzetnevelő. Budapesti Szemle. 1915. 457. sz. 96. l. — Több tekintetben idetartozik: *Prohászka Ottokár*: «Fara- gótt képet ne csinálj magadnak». Budapesti Szemle. 1916. 472. sz. 34. l.

ránk váró feladatokkal. A mult tanulságai közül az a legszembe-ötölőbb, hogy a kiművelt értelem önzés és nemtelen szenvedélyek eszköze, ha igaz értékek nem irányítják. Nagyot tud alkotni, de mivel ennek alapja nem nyugszik szilárd pilléreken, állandó a veszedelem, hogy a hideg ész birtokosa ellen fordul, sőt másoknak is kárát idézi elő. Érdemes megfogadni a tanácsot, hogy «többet ésszel, mint erővel», de ezt az észet irányítani, az erőt pedig meg kell nemesíteni. Az az értelem áldásos tulajdonosára és a közre nézve, amely harmóniában van a jó örök értékével és az az erő tud igazán nagyot létesíteni, amely az önzésen felül tud emelkedni és a közért érvényesülni. A ma iskolájának az értelem fejlesztésénél ezekről nem szabad megfeledkeznie. Feladatát úgy oldja meg, ha ezek jelentőségére mindenütt rámutat és párhuzamosan erősíti az értelemmel egyenlő jelentőségű más lelki elemeket.

A tanítás a tudás közlése és így az értelem fejlesztése nem lehet különálló feladat. Szorosan össze kell függenie az akarat és érzelem istápolásával, vagyis a neveléssel. Minden mutatkozó nehézség ellenére sem lehet engedni ebből a nagyfontosságú követelményből. Ha eddig nem volt meg a tanítás és nevelés között a kellő harmónia, ennek létesítésére mindent el kell követni. Az alapnál kell kezdeni és már az anyagot úgy kell megválasztani, hogy az ne csupán az értelem fejlesztésére legyen alkalmas, hanem emellett szolgálja az akarat és az érzelmek nevelésének követelményeit is.

A reális tudományok szélesebbkörű felkarolása ezt a célt nagy mértékben veszélyeztetné. Bármily követelő legyen a jelen és bármily feladatok megvalósítása várjon reánk a jövőben, a nevelés nagy célját semmiképen sem szabad feladni. Megbirkózik a középiskolából kikerült ifjú a jelennel és elviseli a jövő minden, még oly súlyos terhét, ha értelmén kívül akarata is edzett lesz, a jóra, a kötelesség pontos teljesítésére irányul és ha érzelmeivel harmónikusan illeszkedik bele a nagy nemzeti közösség szolgálatába. *Értelmes*, de emellett *tevékeny* honpolgárookra és *derék* emberekre van szükség. Ha ilyenek kerülnek ki az életbe, a középiskola kitünően felelt meg rendeltetésének.

Az akaratra és az érzelmekre hatni alig tudó természettudományok és matematika bővebb felkarolásától lehet-e ezt várni? Elég biztosíték-e a tanár egyénisége, hogy nem marad csupán tudományszűk területén, hanem megfelel a nevelés követelményeinek is? Tény az, hogy a természettudományok most még nem rendelkeznek azzal a nevelő értékkel, amit a nyelvek és a történelem már régóta szolgáltatnak. A jelen követelményei és a jövő feladatai miatt tehát nem szabad szakítani a mult tapasztalataival és veszélynek tenni ki a

középiskola nevelő értékét. Nem szabad meghódolni a divatnak és szolgálatába szegődtetni a középiskolát, de nem szabad elfogadni a korműveltség vagy pedig szakműveltség jalszavait sem. A középiskolának minden körülmény között általános műveltséget kell adnia, vagy inkább le kell raknia azokat az alapokat, amelyeken minden más műveltség elemei könnyen elsajátíthatók. Nevezzék a középiskolát gimnáziumnak vagy reáliskolának, létezésüket lehetőleg széles körre terjedő műveltség megadása igazolja. A kettő közül általános meggyőződés szerint az előbbi inkább szolgálja a nevelés ügyét is: a tökéletesen kialakult holtnyelvek segítségével tartalmilag és alakilag is inkább felhasználható a tanítás-nevelés követelményeinek kielégítésére. Nem különös, ha még mindig sok a híve, akik eredeti alkotottságában óhajtják fennmaradását.

A tanítás és nevelés viszonya ezek szerint nem volt arányos és nem harmonikus ma sem a középiskolákban. Ezt a kapcsolatot, ismét a nevelés kárára óhajtják meglazítani. A középiskola lényege ellen irányuló reform veszedelmes kísérletezés, főleg nálunk, ahol még különleges faji tulajdonságokra is tekintettel kellene lenni. Magyar voltunkat különösebben alig veszi figyelembe a mai tanításterv; utasításait úgy alkotta meg, mintha egységes nyelvű, érzelmű és törekvésű nemzet volnánk. Egy mintát ad és ennek követését kívánja ott is, ahol más követelmények megvalósítása volna sürgetős szükség.

A reális tudományok bővítése helyett vagy inkább mellett a magyarság igényeit, a magyar érzés és gondolkozás fejlesztését célzó egyes változtatásokat volna érdemes eszközölni. Nem fölösleges ilyesmi a magyar nyelvterületen sem, de feltétlenül halaszthatatlan nemzeti-ségi vidékeken. Ha ennek szükségét be nem látjuk és idejekorán nem gondoskodunk a megelőzésről, nagy bajok zsilipjeit engedjük nyitva akkor, amikor az ellenséges indulat hullámai duzzadóban vannak. Inkább maradjon sok-sok értelem «bunkósbot», mint hogy kiművelve holmi természettudományokkal «kétélű tör» legyen belőle.¹ A reális tudományok netáni aránytalan érvényesítése a klasszikus és modern nyelvek, esetleg a magyar nyelv rovására vagy a történelem kárára történnék. Az eredmény káros volta nyilvánvaló, habár előre ki nem számítható nemcsak nevelés nézőpontjából, de ami ezzel összefügg, a magyar középiskola nagy hivatására nézve is.

¹ A fejlődés, haladás és a javítás, újítás egymástól elválaszthatatlanok; az élet lényege hozza ezt magával. Épen azért ez a megjegyzés nem irányul általában a reformok ellen, hanem a részleteken túl általános és magasabb nézőpontra kívánja irányítani a figyelmet.

Nem lehet feladata a magyar középiskolának, hogy nemzeti elfoglaltságot oltsón növendékeibe, de az igen, hogy a termeiben erősödő minden ifjú minden különbség nélkül magyarnak érezze magát. Ezt csupán tudatos neveléssel lehet és kell elérnie. A magyar léleknek irodalmi művekben való tükröződése és ennek a tanulók elé vetítése inkább szolgálhatja ezt a célt, mint az értelemnek bármily tantárggyal bármily időszerűnek mutatózó művelése. A mult ezen a téren talán nem szolgál kedvezőtlen tanulsággal, de azt érdemes figyelembe venni, hogy a jövő hosszú ideig a nemzetiség jegyében fogja vívni kicsinyes vagy nagy küzdelmeit. Szellemi és anyagi téren tudunk majd haladni a mostani alapokon is és lesz erőnk, hogy kellő súlyban érvényesüljünk értelmi és fizikai erőinknek megfelelően, mégis már most érdemes tekintettel lenni a jövő minden eshetőségére.

A tanítás és nevelés viszonyának az utóbbi hátrányára való megbontása és a magyarság különleges helyzetének és törekvésének figyelemre nem méltatása tisztán az újítás kedvéért: nem kívánatos eredmény. Mindig ott kell javítani, ahol nagyobb hiány mutatkozik, a kezdő hibát pedig észre kell venni és elhatalmasodását megakadályozni. Ilyen értelemben a nevelés kérdése sokkal nagyobb figyelmet érdemel, mint a reális tantárgyak ki tudja, milyen mértékű felkarolása. Ami pedig a középiskolák magyarságát illeti, érdemes meghallgatni Willmannak, az egységes nyelvű német nemzet kiváló képviselőjének szavait: «A magasabb kulturára törekvők, midőn hajójukat idegen és távoli országok kincseivel akarják megrakni, ne feledkezzenek meg a hazai kikötőről, ahonnan kiindultak és ahová vissza fognak térni». Akik majd a reális tudományok szélesebb alapon való tanítását megvalósítják, ne felejtsek el, hogy a *primum vivere* mellett nagyobb jelentőségű a *philosophari*: meg kell gondolni előbb, hogy az előnyökkel milyen károk járnak együtt.

Bármily sürgetőnek mutatkozik a természettudományok felkarolása, a jelen rettenetes küzdelmeiből és a jövő nagy terheiből ránk jutó részt úgy viseljük el, ha világnézetünk megnemesedik és akaratumk készségesen vállalja a többmunkát. A magyar középiskolának emellett arra is kell törekednie, hogy a nemzet minden tagját megnyerje maga számára. Az iskolának is intenzívebb munkát kell folytatnia és főleg a nemes életfelfogás kialakítását és a magyar nemzeti öntudatot kell minden gonddal művelnie. A képzett magyarnak művelt embernek kell lennie. Műveltségének lényegét tegyék akár a humanisztikus, akár a reális tudományok, de emellett készeknek kell lenniök minden érték elismerésére és megvalósítására. A tanítás és nevelés viszonya akkor lesz harmonikus és eredményes a magyar középiskolákban, ha belőlük értelmes, erkölcsös, a szépet

megértő és élvezni tudó emberek kerülnek ki. Ezeknek azonban, tudatos tevékenységgel kell elősegíteniök a maguk munkakörében az értelem, az erkölcs és a szép továbbfejlődését. A tanulókat emiatt rá kell vezetni az igazi értékek megismerésére, kiválasztására és arra, hogy azokat nemcsak megismerniök, hanem követniök, megvalósítaniök, sőt újabbakkal is szaporítaniök kell.

Ha a magyar középiskolák ezt elérik, akkor a mindenütt szükséges vezető elv¹ külön hangsúlyozás nélkül is érvényesül bennük. Ez az elv lehetőnek vallja a revíziót és reformot, de ama korlátok között, amelyekre e fejtegetés nyomán történt utalás. A régiből nem szabad elhagyni, ami értékes tanító és nevelő elemül szolgál, az újból pedig annyit szabad átvenni, amennyi mint kialakult érték feltétlenül szükségesnek mutatkozik. Ha ilyen felfogással történik a revízió, a tanügyi reform az iskolák munkáját elősegítheti és tökéletesítheti, ellenkező esetben kárt okoz. A középiskoláknak elsősorban az eszményt kell szolgálniök, de nem szabad megfélemedezniök a valóságról sem. Működésük akkor lesz kifogástalan, ha a kettőt összeegyeztetik és a homo sapiens elvont igényeinek kielégítése mellett párhuzamosan gondoskodnak ama készségek megadásáról, amelyek a reális javak megszerzésére alkalmassá teszik életbe lépő tanítványaikat.

(Rózsahegy.)

Agárdi László.

A német egyetemek hatása a magyar tanulókra.²

Egy régi, elsárgult kézirat került a kezembe. Írója, a fényes-lehetségű lelkésztanár *Petz Lipót* (1794—1840) a túlfeszített munkában idő előtt megörlődött és korai sírba hanyatlott. Eddig csak csodálatos nyelvtelhetségéről tudunk (mintegy 11 nyelvet írt és beszélt tökéletesen) és arról, hogy néhány műfordítása, egyházi beszédje és pár nyelvészeti értekezése maradt ránk.³ Előttem fekvő kézírata pedagógiai nézeteit tárja elénk. Tárnya nem látszik időszerűnek, hiszen a külföldi iskolák, illetőleg a német egyetemek látogatásának arra már nincsen különös jelentősége kulturális életünkben. Hála Istennek, vagyunk annyira, hogy a mi egyetemeink is ellátnak már

¹ Ezt részletesen fejtegeti *Imre Sándor*: *Köznevelésünk és a háború*. Magyar Pädagogia. 1914. 8—10. sz.

² Ueber Deutschlands Universitäten in Bezug auf Ungarn. Ein Dialog von Leopold Petz 4° 124 lap. Kézirat a pozsonyi ev.-teol. akadémia könyvtárában.

³ Bővebben Hoan, *Jena Hungarica* 135 lap és *Új Magyar Athenás* 331.